

REVOLUȚIE, TEROARE ȘI DEZINFORMARE. CLUJ-NAPOCA – DECEMBRIE 1989

Constantin CORNEANU*

*Doctor în istorie; Cercetător Științific gr. III – Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989, București (România)

E-mail: costycorneanu71@gmail.com

Abstract

As an internal revolt was looming large, considering the living conditions, the political and military, as well as the “intelligence” elite of socialist Romania refused to accept the new realities. Despite all the signals received through various political-diplomatic formulae and more, the perception of the Western diplomatic chancelleries and of the Warsaw Treaty member states was the same: in Bucharest, no one can, no one tries or, in fact, wants to change something. The conduct of the power structures (the Ministry of National Defence, the Ministry of the Interior, and the Department of State Security) following December 16, 1989 entirely validates this belief, which is prevalent in the diplomatic circles across the globe. Under the guise of an external threat, more assumed than substantiated, the socialist regime’s power structures in Romania resorted to gunfire, arrests, and the mistreatment of Romanian citizens who were protesting against Nicolae Ceaușescu and his political regime. On December 21, 1989, personnel from the Ministry of National Defence opened fire in several districts within the municipality of Cluj-Napoca, aiming to suppress the potential uprising against the Ceaușescu administration. The investigation of the events in Cluj-Napoca in December 1989 involved consulting many testimonies of revolutionaries, military personnel involved in the events, official documents of the criminal investigation bodies, etc as well as numerous media sources who later reported on efforts to restore the truth.

Key words: Ceaușescu, Cluj-Napoca, Nemeș, Securitate, Milea

România lui Ceaușescu sub presiune internațională

Istoriografia dedicată Revoluției Române din Decembrie 1989 numără peste 200 de titluri, însă foarte puține sunt dedicate celor petrecute în municipiul Cluj-Napoca în perioada 21 – 22 decembrie 1989 deoarece subiectul a fost abordat cu destulă reticență de către istoricii implicați în istoriografia problemei. O reticență născută ca urmare a faptului că unii dintre liderii Armatei a IV-a au ajuns să dețină funcții cheie în statul român în anii '90, iar mass-media a scris enorm despre lipsa de moralitate și decență existentă a acestora în spațiul public. Încercarea de-a-i trimite în arest și judecată pe cei care au comandat represiunea în Cluj-Napoca, precum și pe cei care au executat-o, a fost împiedicată de către conducerea Procuraturii Militare din 1990 iar, mai apoi, au existat ordine¹ pe linie militară care au interzis exprimarea adevărilor din acele momente. Cercetarea dedicată celor petrecute în municipiul Cluj-Napoca, precum și al contextului intern și internațional în care s-au desfășurat evenimentele, face parte dintr-un amplu efort de cercetare dedicat orașelor transilvane (Arad, Sibiu, Târgu Mureș, Alba-Iulia, Cugir, Brașov) care vor întregi imaginea de ansamblu a revoltei populare din Decembrie 1989, radicalizată și transformată într-o Revoluție pe măsură ce doleanțele politice începeau să fie exprimate din ce în ce mai clar de masele populare, împreună cu doleanțele economice și sociale.

În contextul evoluțiilor politice și sociale din spațiul Europei Centrale și de Est, temerile lui Nicolae Ceaușescu privind o posibilă înlăturare a sa erau alimentate de către UM 0544 (Centrul de Informații Externe/CIE) prin *Nota nr. 00263/22 noiembrie 1989* în care se menționa faptul că șefii de stat și de guvern ai țărilor membre ale Comunității Economice Europene (CEE) au decis, în contextul pozițiilor concertate ale SUA și URSS cu privire la România, **„intensificarea acțiunilor vizând crearea unor tensiuni interne destabilizatoare, prin folosirea unor stări de nemulțumire și incitări în mediul minorității maghiare, considerându-se că în acest fel România ar putea fi determinată să nu mai obstrucționeze procesele ce au loc în Est”**². Totodată, Nicolae Ceaușescu era informat de către ambasadorul României de la Paris, Petre Gigea, pe 11 decembrie 1989, că François Mitterand și Mihail S. Gorbaciov au decis, la Kiev (6 decembrie 1989), că **„este nevoie de noi**

¹ Este vorba despre Ordinul nr. 522/19.11.1997 al șefului Statului Major General al Armatei Române, general de divizie dr. Constantin T. Degeratu, contrasemnat de către ministrul Apărării Naționale, Victor Babiuc, prin care se interzicea accesul mass-media la informații privind activitatea militarilor în evenimentele din Decembrie 1989, precum și prezentarea la anchetele Parchetului Militar numai cu aprobarea ministrului Apărării Naționale.

² Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere - Decembrie '89*, București, Editura All, 2005, p. 21.

mecanisme pentru a servi construcția Casei Comune Europene³. În timpul discuțiilor dintre François Mitterrand și Mihail S. Gorbaciov s-a abordat rolul SUA în noua dinamică a relațiilor internaționale avându-se în vedere „**participarea Statelor Unite ale Americii – ca un element necesar și de anvergură – la noua etapă a construcției europene**”⁴.

Prin telegrama nr. D.10-015201 din 29 noiembrie 1989, ora 14.30, conducerea MAPN și a Direcției de Informații a Armatei (DIA) erau informate de faptul că „**actualele manifestări și demonstrații antisocialiste din Cehoslovacia au fost inițiate și provocate și de către minoritatea maghiară din Cehoslovacia**”⁵. Factorii de decizie din MAPN și DIA erau informați că „**în fruntea acestor demonstrații antisocialiste s-au aflat îndeosebi intelectualitatea și studenții cehoslovaci de origine ungară, care printre altele cer crearea unei provincii autonome ungare în Cehoslovacia (zona Bratislava, Nitra, Banska-Bystrica, iar la sud frontiera cu Ungaria)**”⁶, iar „**acțiunile și demonstrațiile minorității ungare din Cehoslovacia sunt susținute propagandistic și material de către Ungaria și de către unele țări occidentale**”⁷. Ofițerul de informații militare care a redactat telegrama invocată mai sus, atrăgea atenția asupra faptului că „**Ungaria pregătește un amplu plan pentru inițierea și provocarea de demonstrații ale minorității maghiare din țara noastră (România – n. n.) în unele localități din Transilvania și chiar la București**”⁸, astfel încât „**pentru declanșarea acestor demonstrații antisocialiste și antinaționale în România, în scopul destabilizării situației politice interne și realizării pretențiilor ungare, Ungaria susține propagandistic și material, inclusiv acțiuni de spionaj și cu ajutorul altor țări**”⁹. Liderii de la Budapesta sperau să fie atrase și alte minorități naționale din România socialistă, la aceste manifestații, chiar și cetățeni români.

Pe 9 decembrie 1989, MAPN și DIA erau informate că Ungaria „**acționează pentru internaționalizarea problemei Transilvaniei, precum și pentru izolarea politică și economică**”¹⁰ a României și, totodată, „**simultan cu provocarea unor demonstrații ale populației de origine maghiară din**

³ Dumitru Preda, Mihai Retegan, 1989. *Principiul dominoului*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 426.

⁴ *Ibidem*, p. 423.

⁵ Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 23.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 22.

Transilvania, Ungaria are intenția să provoace incidente la granița¹¹ cu România „care să degereze în conflict militar între cele două țări, după care apoi să ceară intervenția unor țări ale Tratatului de la Varșovia, îndeosebi din partea URSS, cu scopul unei așa-zise «împăcare a părților»¹². DIA informa conducerea MApN că în realizarea acestui proiect, Ungaria urma să se sprijine pe Austria, precum și pe alte state occidentale, însă cu știrea URSS.

O sumă întregă de informații provenite din cercetarea radio-electronică și goniometrie, precum și o serie de mărturii ale participanților la evenimentele din Decembrie 1989, conturează imaginea unor intense pregătiri pentru o intervenție militară sovietică în România socialistă în perioada 17 – 22 decembrie 1989. În *Buletinul Informativ nr. 4.454 al DIA din 19 decembrie 1989* se menționa: „În URSS se semnalează o serie de aplicații notificate, precum și unele executate de mari unități tactice în zona Cernăuți în perioada 14 – 17 decembrie 1989”¹³ și, totodată, „intensificarea activităților practice desfășurate de unele unități de marină și aviație aparținând FMM în special în lunile octombrie în cadrul cărora au fost executate trageri navale și aeriene”¹⁴.

Analiștii DIA raportau Marelui Stat-Major și ministrului Apărării Naționale că și în Ungaria se înregistraseră aplicații ale batalioanelor de cercetare-diversiune ale armatei ungare care au executat o pregătire specifică ducerii acțiunilor de luptă în spatele trupelor inamice. Totodată, DIA identificase în pădurea Podvorievka (URSS) pe direcția Rădăuți – Prut – Lipcani, o antenă parabolică a unei stații de radiolocație care începuse să funcționeze, fără întrerupere, încă din 19 noiembrie 1989. La frontiera ungaro - română se identificaseră numeroase persoane civile și militare care executaseră observarea teritoriului României, chiar prin încălcarea acestuia, precum și numeroase recunoașteri a unor grupuri de 5 – 7 militari conduși de cadre.

Implicarea Ungariei într-un efort susținut menit a sprijini disidența activă a minorității maghiare din România socialistă împotriva regimului Ceaușescu, și nu numai, precum și încurajarea gesturilor și atitudinilor care negau existența statului național unitar român, trebuie înțeleasă ca făcând parte din planul Budapestei¹⁵ de a stârni, cu orice preț, un conflict cu România lui

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem*, p. 23.

¹³ *Ibidem*, p. 28.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ „Am rezerve, dar o spun, Ungaria ar fi dorit un război civil în România și ar fi dorit o confruntare între puterile statului, Armata și forțele Ministerului de Interne. Acest război l-ar fi folosit pentru intervenția în Transilvania, cu scopul declarat de a-și proteja minoritatea. Fără îndoială că odată intrate pe teritoriul României aceste forțe era greu de prevăzut cum ar fi evoluat lucrurile. Războiul civil ar fi făcut posibilă încălcarea acordului dintre președinții Bush și Gorbaciov de neamestec.

Nicolae Ceaușescu astfel încât să fie nevoie de intervenția Occidentului și a URSS, din postura de arbitri, care să ajute la anularea Tratatului de la Trianon (din 4 iunie 1920) în contextul redesenării arhitecturii relațiilor internaționale în anul 1989.

În volumul **Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989**, colectivul de autori susține teza potrivit căreia, la acea oră, conducerea MApN era „în imposibilitatea să dețină un set mai larg de date provenite din surse diferite, care să permită o analiză mai cuprinzătoare și realistă a situației politico-militare în spațiul nostru geografic”¹⁶, și, totodată, că „potrivit concepțiilor militare moderne, pentru a realiza realmente surprinderea, o invazie nu se execută doar în urma aglomerării forțelor aproape de granița statului vizat, ci prin aducerea trupelor din adâncime, folosindu-se pe scară largă desantul aeropurtat”¹⁷. În încercarea de a scuza liderii din conducerea MApN pentru lipsa de viziune politică și strategică, cerută în mod repetat și discret de către omologii lor din țările membre ale Tratatului de la Varșovia, autorii volumului invocă consideră că, totuși, „chiar dacă prin Direcția de Informații a Armatei au parvenit elemente concludente despre scenariul care se pregătea României, ele circulau într-un cadru foarte restrâns la diferite nivele superioare”¹⁸, astfel încât „declanșarea mișcării protestatare din Timișoara a luat prin surprindere Armata, în ansamblu”¹⁹.

Referindu-se la noianul de informații politico-militare care prevesteau o lovitură în forță asupra integrității teritoriale a României socialiste, combinată cu o revoltă internă a populației nemulțumite de regimul Ceaușescu, viceamiralul (r) Ștefan Dinu, șeful DIA, va consemna: „La nivelul conducerii Armatei, diversiunea oficială a pericolului militar extern nu avea niciun efect. Cei abilitați a ști ce se întâmplă în jurul granițelor cunoșteau foarte bine situația, fiind convinși că nimic nu constituia o amenințare reală pentru România”²⁰. Șeful DIA menționează faptul că aparatul de propagandă al regimului Ceaușescu va lansa, cu precădere în cursul anului 1989, o puternică

Or, intervenția străinilor în România nu putea avea loc dacă acest război civil nu avea loc”, concluzionează colonelul (r) Ioan Todericiu, fost atașat militar al României la Budapesta în perioada 1979 – 1990 (Apud Răzvan Belciuganu, *Un colonel acuză: În 1989, „Ungaria ar fi dorit un război civil în România”*, pe <http://roncea.ro/page/36/?tag=extremism-maghiar>, accesat pe 19 septembrie 2023).

¹⁶ Costache Codrescu (coordonator), *Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989. Studii documentar*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Militară, 1998, p. 30.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 32.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Ștefan Dinu, *Condamnat la discreție*, București, Editura Neverland, 2009, p. 228.

campanie propagandistică cu privire la pericolul militar de la granițele de nord-vest și nord-est ale României, urmărind „reeditarea spiritului de solidaritate a populației în jurul lui Ceaușescu, din august 1968”²¹.

Ordinul în 14 puncte

În ziua de 17 decembrie 1989, în contextul degradării situației politico-sociale din Timișoara, al acuzațiilor aduse de către Nicolae Ceaușescu generalului-colonel Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale privind modul de implicare al unităților MApN în reprimarea revoltei populare, precum și al celor afirmate de către generalul-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, adjunct al Ministrului Apărării Naționale și șef al Consiliului Politic Superior al Armatei, în cadrul ședinței Biroului Consiliului de Conducere²² al Ministerului Apărării Naționale, desfășurat în jurul orei 13.30, că evenimentele de la Timișoara „sunt inițiate și se desfășoară cu sprijin din afară, din Ungaria și din alte țări, inclusiv din URSS”²³, Divizia 18 Mecanizată din Timișoara primește spre executare indicativul „**Radu cel Frumos**” (alarmă de luptă parțială) la ora 14.25.

Totodată, în jurul orei 15.15, Ministrul Apărării Naționale discută telefonic cu comandantul Armatei a IV-a, generalul-colonel Iulian Topliceanu, despre situația din zona de responsabilitate. Comandantul Armatei a IV-a îl informează pe ministrul Apărării Naționale de faptul că este liniște în Transilvania, însă există informații primite de la Brigada de Grăniceri care relevă faptul că persoane care au venit din Ungaria „**au relatat despre deplasări de trupe spre frontiera de vest a României**”²⁴. Ministrul Apărării Naționale îi atrage atenția comandantului Armatei a IV-a că toate cererile de efective pentru diferite misiuni le va aproba personal, iar prim-secretarii din județe să-l sune pe telefonul operativ pentru cererile lor.

Înregistrarea convorbirii telefonice dintre cei doi înalți lideri militari relevă faptul că s-a transmis **Ordinul în 14 puncte** al Ministrului Apărării Naționale. **Ordinul în 14 puncte** a fost transmis, mai apoi, de către comandantul Armatei a IV-a, generalul-colonel Iulian Topliceanu, către Marile Unități (MU) și Unități (U) subordonate și în el se menționa: „**1. Muniția scoasă la alarma de luptă parțială se păstrează pe subunități, în lăzi; se distribuie la om – piesă**

²¹ *Ibidem.*

²² În temeiul Decretului nr. 444/20 noiembrie 1972 privind organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, capitolul III, art. 7, Consiliul de Conducere al MApN avea caracter deliberativ și hotăra în problemele generale privind activitatea acestuia.

²³ Alesandru Duțu, *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010, p. 90.

²⁴ Ion Calafeteanu (coordonator), *Revoluția Română din Decembrie 1989. Documente*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009, p. 123.

numai la primirea misiunii de luptă; excepție fac numai militarii din serviciul de gardă, patrulare și subunitățile de intervenție în cazul în care se pun în aplicare planurile existente în acest sens. **2.** Toate subunitățile din cadrul unităților și formațiunilor Armatei, indiferent de arma de care aparțin, trebuie să fie pregătite să execute misiuni specifice celor de infanterie; în același timp, să fie în măsură să îndeplinească și măsurile specifice armeei. **3.** Ofițerii vor avea permanent asupra lor pistolul și muniția pentru pistol (2 încărcătoare); celelalte cadre vor purta numai armamentul din dotare, fără muniția distribuită pe persoană. Ofițerii vor avea muniție asupra lor și pe timpul îndeplinirii misiunilor în afara cazarmilor. **4.** Să se acorde cea mai mare atenție pazei, securității și păstrării muniției. Comandanții de companii (baterii) răspund de întreaga cantitate de muniție scoasă la alarmă pentru subunitățile pe care le comandă. **5.** Toate cadrele să fie anunțate și să se asigure prezența permanentă a acestora la unități. **6.** Se vor prezenta în unități și cadrele detașate pentru Direcția Lucrări în Economia Națională; comandanții de unități să se intereseze la această direcție despre situația cadrelor care le aparțin. **7.** La nivelul fiecărei companii (baterii) organizate pe 3 plutoane să se asigure încadrarea funcțiilor de comandă (companie, pluton) cu cel puțin 3 ofițeri și 1 subofițer. **8.** Pentru subunitățile de tancuri destinate să intervină, în orice situație, să se stabilească 3 - 4 militari care să acționeze ca desant pe fiecare mașină de luptă; aceștia să aibă asupra lor câte o unitate de foc muniție pentru armamentul care îl au în dotare. **9.** Prin mijloacele muncii politico-educative, militarii de toate categoriile să fie mobilizați să acționeze cu multă hotărâre. **10.** Militarii care acționează pe transportoare amfibii blindate să nu aibă asupra lor materiale personale voluminoase (ranițele), care să împiedice folosirea corespunzătoare a mașinii de luptă. **11.** Asupra militarilor să se găsească permanent 1 normă-zi hrană rece. **12.** Între unitățile și subunitățile participante la intervenție, să se stabilească și mențină permanent legătura prin mijloacele de transmisiuni existente. **13.** Sistemul de avertizare pentru forțele militare participante la acțiuni este următorul: Stai; stai că trag; în caz de nesupunere la somație, se trage foc în plan vertical; dacă se continuă încălcarea somației, se va trage la picioare. **14.** **Pentru deșurarea acțiunilor întreprinse de către cei care tulbură ordinea se va acționa prin fixare de front (în față) și executarea concomitentă a unor manevre în flanc și spate pe străzi paralele (laterale)**²⁵.

La ora 23.10, în seara zilei de 17 decembrie 1989, generalul-locotenent Nicolae V. Eftimescu, prim-loctiitor al șefului Marelui Stat-Major și șef al Direcției Operații, a transmis un ordin telefonic al Ministrului Apărării Naționale, retransmis, mai apoi, de către locotenent-colonel Ilie Marin. În

²⁵ Victor Eugen Mihai Lungu, Tit-Liviu Domșa, „Împușcați-i că nu-s oameni”. Cluj-Napoca, 21 decembrie 1989, Cluj-Napoca, Fundația Academia Civică, 2005, p. 42 – 44.

Ordin se menționa: „Muniția se ține pe companii centralizat, nu pe soldați. ● Ofițerii poartă pistoalele cu unitatea de foc ● Când sunt chemați de eșaloanele superioare sau organele de partid și de stat se deplasează înarmate ● Se cheamă cadrele din concedii ● Funcțiile unicate se cheamă în cazarmă chiar dacă sunt în economia națională ● La compania cu 3 plutoane să se asigure 4 ofițeri ● Comandantul de unitate se cheamă la unitate chiar dacă este în economie ● Pe fiecare tanc să fie asigurați 3 - 4 pistolari ca desant pe tanc - înarmați - în măsură să răspundă la provocări ● Mecanicii conductori să fie mai activi. ● TAB-ul să aibă strictul necesar pentru a fi mai mobil ● Militarii care sunt numiți în acțiuni să aibă hrană pentru 1 - 2 zile ● Demonștrânții să fie serios avertizați și apoi să se tragă la picioare ● Sunt unii dintre demonștrânți care împing bătrâni și copii în față, mijloacele noastre să-i ferească pe aceștia ● Subunitățile de armă să fie pregătite ca infanteriști ● Patrurile în oraș să fie formate dintr-un cadru plus 4 militari în termen înarmați”²⁶.

Autorii volumului *Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989*, precum și alți autori de lucrări²⁷ dedicate celor petrecute în decembrie 1989, nu consemnează sub nicio formă existența și punerea în aplicarea a *Ordinului în 14 puncte*. Existența unui astfel de document conduce la concluzia că forțele MApN au fost implicate, cu mult înainte de ședința CPEX al CC al PCR din 17 decembrie 1989, în acțiuni de reprimare a revoltei populare împotriva regimului Ceaușescu. În stadiul actual al documentării nu putem certifica faptul că acest *Ordin în 14 puncte* este născut la sugestia lui Nicolae Ceaușescu sau reprezintă o contribuție personală a generalului-colonel Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale, la conservarea regimului Ceaușescu și a dominației politice a PCR.

Referindu-se la acest **Ordin**, colonelul (r) Remus Macovei, fost comandant al Regimentului 36 Mecanizat „Vasile Lupu”, consemnează: „Analiza acestui ordin anulează eforturile celor care încearcă să demonstreze că grija principală a conducătorilor Armatei era pregătirea în vederea respingerii unei intervenții străine împotriva României. Orice militar cunoaște locul, rolul și importanța fiecărei categorii de arme pe timpul luptei, or, acest ordin prevedea ca «subunitățile de arme să fie pregătite ca infanteriști». Astfel, vor acționa ca infanteriști – artileriști, geniști, chimiști, radiolocatoriști, aviatori, tanchiști –, dar nu la frontieră, ci în orașele în care aveau loc manifestații de protest. Niciunul dintre generali din conducerea Armatei nu protestează față de conținutul acestui ordin. **Interesantă, semnificativă și lipsită de demnitate este acțiunea**

²⁶ *Revoluția Română din Decembrie 1989...*, vol. I, p. 152.

²⁷ Cu precădere cadre active sau foste cadre ale MApN.

generalului Eftimescu Nicolae, care imediat după 22 decembrie a încercat să șteargă acest ordin din registrul cu note telefonice de la Grupa Operativă a MStM²⁸.

Un oraș în așteptare, o Armată neliniștită

„Clujul în acea perioadă, reflecta adevărata situația din România Socialistă (...) Lipsurile alimentare erau la ordinea zilei, alimentele mai importate erau cartelate (ouăle, uleiul, zahărul, carnea, untul, pâinea era și ea «cartelată», 350g/persoană). Îmbrăcămintea constituia și ea o problemă, ca să nu mai vorbim de lipsa de medicamente și de situația precară a spitalelor. Curentul electric, cât și energia termică erau puternic restricționate, iarna clujenii simțind pe «pielea» lor aceste «raționalizări». (...) Contrabanda ajunsese în floare, de exemplu un kg de carne la negru era 100 de lei, la fel un pachet de țigări Kent, o pereche de blue-jeans între 800 și 1.200 lei. Pantofii de piele se procurau de la celebra fabrică Clujeana prin pile, și-n general din stocuri refuzate la export. Privilegiații vremii, activiști de partid, securiști, milițieni erau aprovizionați cu cele necesare unui trai decent, din stocuri speciale ale statului socialist. De asemenea, de-o mare apreciere se bucurau chelnerii de la restaurantele orașului sau angajații din comerț, deoarece erau intermediarii procurării de alimente și alte produse care nu se găseau în comerț. Clujul era un oraș cenușiu, și la propriu, și la figurat, populația având ca principal țel procurarea produselor necesare unui trai cât de cât decent. Toată lumea, în general era nemulțumită, dar pozițiile împotriva regimului erau palide, puține și înăbușite în fașă»²⁹, consemna profesorul Vladimir Bogosavlievici cu referire la acele clipe de decembrie 1989 din Cluj-Napoca.

Rememorând acele clipe de la sfârșitul regimului Ceaușescu, Vladimir Bogosavlievici menționează existența unor tineri rebeli clujeni care *„își exprimau dezacordul față de regim printr-un mod de viață nonconvențional regimului, și anume o îmbrăcăminte mai mult sau mai puțin de factură hipioată, gusturi muzicale de muzică rock, pop, indezirabile regimului»³⁰. Tinerii aceștia se perindau prin zona numită Floașter (traseul străzii Napoca de azi, având ca puncte de reper celebra cofetărie a Tineretului, numită de clujeni Arizona și celebra cafenea Croco, din Piața Lucian Blaga de azi). Locuri „celebre” erau fostele birturi (pub-uri) Pescarul, Pelișor, Decanat, iar cei cu bani mergeau la Hotel Continental sau Hotel Belvedere, Hotel Napoca, Cazinoul din Parcul*

²⁸ Remus Macovei, *Represiunea armată în decembrie 1989*, în „Caietele Revoluției”, nr. 3 (10)/2007, p. 34 – 35.

²⁹ Vladimir Bogosavlievici, *Ce s-a întâmplat la Revoluția din 1989 în Cluj-Napoca* pe <https://www.clusa.ro/revolutia-din-1989-la-cluj-napoca/>, accesat pe 19 noiembrie 2023.

³⁰ *Ibidem.*

Simion Bărnuțiu etc. „În aceste locuri își făceau traiul boemii Clujului, deceniului 1980-1989, și nu numai, pentru că existau și alte categorii de persoane, precum informatori ai Securității sau chiar securiști, care aveau ca misiune păstrarea ordinii în oraș. În 20 decembrie putem conchide că orașul Cluj era în expectativă, se cunoșteau în mare evenimentele de la Timișoara prin intermediul Radio Europa Liberă, Vocea Americii, cât și prin informații direct de la sursă, adică clujenii care au fost în contact cu orașul de pe Bega”³¹, mărturisește profesorul Vladimir Bogosavlievici.

În contextul evoluțiilor de la Timișoara, comandanții Marilor Unități și Unități din compunerea Armatei a IV-a au luat măsuri, începând cu 17 decembrie 1989, ca militarii în termen să primească numai acele informații care trebuiau. Spre exemplu, la UM 01485 Florești s-a luat măsura izolării unui militar în termen care se întorsese de la Timișoara unde fusese în concediu. Și, totuși...conform declarațiilor maiorului Ioan Laurențiu Cocan de la UM 01215 din Florești, maiorul Valeriu Burtea, comandantul UM 01215, i-a avertizat pe ofițeri că „**vor trage asupra unor ținte vii**”³². În consecință, cadrele militare și-au anunțat telefonic familiile să nu iasă în stradă pentru că riscă să fie împușcate.

Rememorând evenimentele petrecute în decembrie 1989, generalul-colonel Iulian Topliceanu, comandantul Armatei a IV-a, mărturisea în fața anchetatorilor că în după-amiaza zilei de 18 decembrie 1989, ora 16.30, Nicolae Constantin, membru al CPEX al CC al PCR, a ținut, la Județeană de Partid Cluj, o adunare la care au participat Ioachim Moga, prim-secretarul Comitetului Județean de Partid Cluj (CJP), Constantin Dăscălescu (secretar cu probleme organizatorice la CJP Cluj), general-maior Ion Șerbănoiu (inspectorul-șef al Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne), colonel Nicolae Ioniță (șeful Securității Județene), colonel Stoian Rusu (șeful Miliției Județene Cluj) și locotenent-colonel Gheorghe Ivan (șeful de stat-major al Gărzilor Patriotice), precum și comandantul Armatei a IV-a. Nicolae Constantin a informat despre evenimentele aflate în desfășurare în Timișoara, precum și despre indicațiile date de către Nicolae Ceaușescu în teleconferința din 17 decembrie 1989. Înaltul reprezentant al CPEX al CC al PCR a cerut măsuri ferme pentru a nu se ajunge în situația de la Timișoara, controale, razii amănunțite și patrulare mixte (Miliție, Armată și Gărzi Patriotice). La cererea comandantului Armatei a IV-a s-a aprobat ca patrulele Armatei să fie independente.

În mod surprinzător, generalul-maior Ion Șerbănoiu va declara în fața organelor de cercetare penală că șefii Securității și Miliției nu au fost la această întâlnire cu Nicolae Constantin. Însă, cei trei înalți ofițeri din Ministerul de

³¹ *Ibidem.*

³² Victor Eugen Mihai Lungu, Tit-Liviu Domșa, *op. cit.*, p. 62.

Interne vor fi convocați de către Ioachim Moga, prim-secretarul CJP Cluj, în dimineața de 19 decembrie 1989. Locotenent-colonelul de miliție Pinte Vasile va declara că, în cursul zilei de 18 decembrie 1989, împreună cu maiorul Ioan Mureșan, șeful Serviciului Judiciar, au luat măsuri pe linia Miliției pentru a asana municipiul Cluj-Napoca de elementele parazitare și au trecut la acțiuni pentru prinderea urmăriților, care aveau mandat de arestare și se sustrăgeau executării pedepsei, precum și la verificarea elementelor predispuse la omoruri, violuri, tâlhării etc.

În cursul aceleiași zile, în conformitate cu mărturisirile căpitanului Ilie Dicu, s-a trecut la intensificarea pregătirii subunităților MApN pentru viitoarele acțiuni de luptă: **„Pentru executarea măsurilor prevăzute în Nota telefonică ni s-a ordonat să intensificăm activitatea de instruire a militarilor, ziua și noaptea, să îi instruiem să folosească armamentul de infanterie și să acționeze ca infanteriști, precum și AG-urile, instruirea trăgătorilor la puștile semi-automate cu lunetă pentru a se putea executa tragere asupra elementelor mai recalitrante și alte asemenea activități care să instruiască și să antreneze militarii care din acest punct de vedere erau într-o oarecare deficiență, ținând seama de faptul că unitatea a fost în campania agricolă, din care s-a întors de două – trei săptămâni”**³³.

La ora 19.30 se va desfășura o reuniune a generalului-colonel Iulian Topliceanu cu șefii de arme unde se va discuta situația pregătirii de luptă din toate Marile Unități (MU) și Unități subordonate astfel încât să poată fi îndeplinite misiunile de luptă în caz de atac asupra frontierei de stat. La ora 22.45, ministrul Apărării Naționale l-a sunat pe comandantul Armatei a IV-a și i-a cerut să ia măsuri pentru creșterea capacității de luptă a trupelor, cerându-i, totodată, ca pe plan județean și local să se acționeze pentru protejarea sediilor instituțiilor oficiale de partid și de stat, clădirilor publice, podurilor care pot fi incendiate etc. în conformitate cu dispozițiile prim-secretarilor din județe care sunt și comandanți ai tuturor forțelor din județ.

În seara zilei de 19 decembrie 1989, comandantul Armatei a IV-a, generalul-colonel Iulian Topliceanu, va avea o lungă discuție în cabinetul său cu câțiva dintre principalii săi colaboratori: colonelul Dorin Gheorghiu, șeful de stat-major al Armatei a IV-a, colonelul Gheorghe Grigoraș, locțiitorul comandantului Armatei a IV-a, colonelul Pantelimon Pralea, șeful Secției Operații, și locotenent-colonelul Constantin Degeratu, ofițer în Secția Operații a Armatei a IV-a. În cadrul discuției au fost analizate ultimele informații privind evoluțiile politice interne și internaționale, precum și evenimentele aflate în curs de desfășurare la Timișoara. **„În acest context, col. Pantelimon Pralea a arătat că din analiza făcută în cadrul Secției Operații rezultă că în țările**

³³ *Ibidem*, p. 220.

respective (statele membre ale Tratatului de la Varșovia – n.n.), **din momentul începerii așa-zisului «proces de destabilizare» și până la răsturnarea vechii conduceri, durata medie era de zece zile. A mai arătat că, dacă în cele zece zile nu cunoaște o scădere curba ascendentă a fenomenelor destabilizatoare (demonstrații și alte acte politice publice - ale unor lideri de pildă), atunci situația se răstoarnă ireversibil. Mi-aduc aminte că s-a și calculat intervalul de aplicabilitate a curbei destabilizării la noi: 16 – 25 decembrie. Or, după 19 decembrie era evident pentru oricine în 21 că, departe de a cunoaște o cădere, în România, curba se desfășura în plină ascensiune și câștiga în extensie teritorială³⁴**, mărturisirea comandantului în funcție al Armatei a IV-a, generalul-colonel Iulian Topliceanu, în interviul acordat publicistului Virgil Bulat de la ziarul *Tribuna* și publicat pe 6 februarie 1990.

În noaptea de 19 spre 20 decembrie 1989, la ora 01.00, comandantul Armatei a IV-a îi raportează generalului-colonel Vasile Milea că Armata a IV-a se află în faza de finalizare a măsurilor pentru „ridicarea capacității de luptă”, lucrându-se „24 de ore din 24”. Spre dimineață, ministrul Apărării Naționale revine cu precizarea că trebuie „**să se acționeze la cererea primilor-secretari și a reprezentanților Comitetului Politic Executiv pentru evitarea distrugerii edificiilor**”³⁵, dar numai cu aprobarea sa. Totodată, în după-amiaza zilei de 20 decembrie 1989, generalul-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, adjunct al ministrului Apărării Naționale și șeful Consiliului Politic Superior al Armatei (CSP), face o informare, la Comandamentul Armatei a IV-a, despre evenimentele de la Timișoara, precizând că acolo se desfășoară o acțiune diversionistă și teroristă, organizată de autoritățile de la Budapesta, cu sprijin american, sovietic și occidental, având ca scop declanșarea unui conflict armat și anexarea Transilvaniei de către Ungaria. În acest context, șeful CPS al Armatei îi cere lui Ioachim Moga, prim-secretarul Comitetului Județean de Partid Cluj, să organizeze adunări ale oamenilor muncii (pe secții, schimburi și ateliere) în cadrul cărora să se ia atitudine față de evenimentele de la Timișoara.

În consecință, la cererea primului-secretar de partid, statul-major al Armatei a IV-a întocmește un plan de acțiune a unităților militare în vederea participării la „*apărarea ordinii publice*”, cu un procent de 10% din efective, alături de militarii din cadrul Comandamentului Trupelor de Securitate și de unitățile de Miliție. Referindu-se la atmosfera din comandamentul Armatei a IV-a, generalul Constantin Degeratu avea să declare: „**Începând cu ziua de 18.12.1989 am acționat, în perioade variabile, atât ziua cât și noaptea,**

³⁴ *Ibidem*, p. 70.

³⁵ Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 117.

împreună cu alți ofițeri din Secția Operații și Secția Pregătire de Luptă, ca operator de serviciu. (...) Și eu, ca și întregul personal al Armatei, nu am avut, în această perioadă, altă sursă de informare decât presa de partid, radioul, televiziunea și informațiile transmise de gl. Ilie Ceaușescu la ședința din 20.12.1989. Pe baza acestor informații, și eu ca și alți militari, îmi formam convingerea că, din exterior, se va încerca o acțiune de destabilizare gravă a țării, având ca scop dezbinarea ei teritorială, îndeosebi ruperea Ardealului din trupul patriei. Se părea că acest act s-ar fi putu produce prin declanșarea unor acțiuni teroriste în principalele orașe ardelenne și provocarea unor conflicte interetnice, urmate de o intervenție armată străină din partea unor state vecine interesate”³⁶.

În noaptea de 20 spre 21 decembrie 1989, locotenent-colonelul Constantin Degeratu va fi informat că, din motive complexe, nu se putea face mobilizarea astfel încât acesta va realiza un plan de apărare a frontierei de vest a României socialiste cu efectivele existente la pace, mai puțin 10% din acestea. Procentul de 10% din efective urma să fie folosit pentru apărarea sediilor instituțiilor politico-administrative, a unor locuri și obiective importante din garnizoanele de reședință ale unităților, precum și pentru apărarea populației de atacurile teroriste. În referatul Procuraturii Militare care a investigat cele petrecute în Cluj-Napoca în zilele de 21 – 22 decembrie 1989 va menționa faptul că „la Comandamentul Armatei a IV-a s-a înscris pe un plan stradal locurile în care vor fi dislocate dispozitivele militare”³⁷, însă trebuie menționat faptul că modul în care urmau să acționeze militarii, în conformitate cu prevederile Ordinului în 14 puncte, rămâneau în întregime și obligatorii pentru subunitățile MApN.

Într-un astfel de context, ofițerii Armatei a IV-a vor trece la executarea unei misiuni de recunoaștere în teren a zonelor unde urmau să fie amplasate dispozitivele de represiune a manifestanților din municipiul Cluj-Napoca. Trebuie menționat faptul că în ziua de 21 decembrie 1989 s-a modificat un singur dispozitiv, modificare ordonată pe loc, respectiv: dispozitivul care urma să fie amplasat în fața fostului Consiliu Popular al Județului Cluj, actualul sediu al Primăriei, a fost mutat în Piața Libertății la intersecția dintre Librăria Universității – Hotel Continental – Agenția de Voiaj CFR. Totodată, în urma teleconferinței cu Nicolae Ceaușescu, din seara de 20 decembrie 1989, Ioachim Moga, primul-secretar al CJP Cluj și președinte al Consiliului Județean al Apărării, a dispus ca militarii Armatei a IV-a să formeze patrule înarmate cu muniție de război, iar activiștii de partid să se mobilizeze pentru a discuta cu oamenii din întreprinderi.

³⁶ Victor Eugen Mihai Lungu, Tit-Liviu Domșa, *op. cit.*, p. 221 – 222.

³⁷ *Ibidem*, p. 227.

Armata se implică din plin în represiune

La Cluj-Napoca, în cursul zilei de 21 decembrie 1989, Nicolae Constantin, membru al CPEx al CC al PCR, sosit în Cluj-Napoca încă din 18 decembrie 1989, îi va cere generalului-colonel Iulian Topliceanu, comandantul Armatei a IV-a, să se acționeze cu tancuri chiar de la porțile întreprinderilor pe căile de acces spre centrul orașului și la Gară. Frica de o coagulare a mulțimii și de revoltă era foarte mare. Cererea înaltului activist de partid va fi refuzată în pofida faptului că va fi repetată apoi de mai multe ori. Totuși, la ora 10.45, generalul-colonel Iulian Topliceanu primește ordinul ministrului Apărării Naționale prin care se aprobă scoaterea trupelor³⁸ în centrul municipiului Cluj-Napoca, însă nu și la întreprinderi, fabrici și la gară, cum solicitase Ioachim Moga, prim-secretarul CJP Cluj. Trebuie menționat faptul că în jurul orei 12.00, în contextul dezagregării mitingului din București inițiat de Nicolae Ceaușescu, din clădirea aflată în Piața Libertății și care avea la parter Librăria Universității, s-a strigat de trei – patru ori „*Victorie!*”. După Revoluție, s-a aflat că cel care a strigat de la fereastra sediului Asociației Scriitorilor a fost criticul literar Valentin Tașcu, poet și cercetător la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca.

În jurul orei 13.00, circa 300 de muncitori de la Combinatul de Utilaj Greu (CUG) se vor aduna în curtea întreprinderii. Mitingul inițiat de conducerea de partid a CUG eșuase, iar muncitorii ieșiseră din ședință extrem de întărâtați și nervoși, însă hotărâți să facă și ei ceva. Aceștia vor revendica condiții mai bune de muncă și de viață, manifestându-și nemulțumirea și față de denaturarea adevărului cu privire la situația din Timișoara. Încercările făcute de Ioan Aurel Stoica, secretar cu probleme de propagandă la Comitetul Județean al PCR, și de inginerul Mihai Tâlpeanu, directorul întreprinderii, de a-i determina să nu iasă în stradă vor eșua, deși directorul CUG va ordona să se sudeze porțile întreprinderii pentru ca muncitorii să nu iasă.

Ioachim Moga, primul-secretar al CJP Cluj, informat fiind de cele ce se întâmplau, cere generalului-maior Ion Șerbănoiu, șefului Inspectoratului Județean Cluj al Ministerului de Interne, să ia măsuri pentru restabilirea ordinii. Ca urmare, în zona CUG se deplasează „plutonul de intervenție” și efective ale Batalionului de Securitate și Miliție și două mașini de pompieri. Forțele de ordine nu înregistrează niciun succes. Muncitorii de la CUG și personalul TESA vor porni pe Bulevardul Muncii, spre str. Fabricii și str.

³⁸ Într-o astfel de situație, locotenent-colonelul Alexandru Corneliu Brânzaru, șef al Transmisiunilor la Divizia 6 Tancuri „Horia, Cloșca și Crișan” din Târgu Mureș, a refuzat să execute ordinul de a le transmite subordonaților că trebuie să tragă în civili. În consecință, în baza Raportului S/CD - 4.116, locotenent-colonelul Alexandru Corneliu Brânzaru a fost retrogradat la gradul de simplu soldat și trecut în rezervă sub semnătura generalului-colonel Iulian Topliceanu în cursul aceleiași zile.

Oașului. Barajele instalate de Miliție și trupele de Securitate au fost ocolite și la intersecția cu strada Fabricii, o parte din demonstranți și-au continuat marșul pe această stradă spre Piața Mărăști. Restul demonstranților și-au continuat marșul de protest pe strada Oașului spre Gara CFR Cluj-Napoca, prin strada Horea, spre centrul municipiului Cluj-Napoca.

În intervalul orar 13.30 – 14.00, Ioachim Moga revine insistent și cere comandantului Armatei a IV-a să scoată trupele în oraș. Cu acordul conducerii Ministerului Apărării Naționale, generalul-colonel Iulian Topliceanu ordonă ocuparea pozițiilor stabilite conform planurilor pregătite ca urmare a recunoașterilor făcute în teren. Subunități ale MAPN din garnizoanele Florești și Someșeni se vor deplasa în municipiul Cluj-Napoca și vor încerca să oprească aflusul oamenilor către Piața Libertății și Piața Mihai Viteazul unde urma să se protesteze față de deciziile lui Nicolae Ceaușescu, după cum era informată conducerea de partid a județului Cluj. În declarațiile date în fața instanțelor de judecată în 1991, Nicolae Constantin, membru al CPEX al CC al PCR, va menționa faptul că Ioachim Moga l-a informat despre faptul că a dispus ca „*aceste piețe să fie blocate de ostași, încât manifestații să nu poată pătrunde*”³⁹. Putem concluziona că activul de partid și de stat, împreună cu factorii decizionali din cadrul MAPN și ai Ministerului de Interne de pe raza județului și municipiului Cluj-Napoca erau pregătiți să reprime în forță dorința de protest și de schimbare a cetățenilor din Cluj-Napoca.

Maiorul Ioan Laurențiu Cocan își amintește despre faptul că, în dimineața zilei de 21 decembrie 1989, maiorul Valeriu Burtea, comandantul UM 01215, le-a vorbit cadrelor militare adunate pe platoul unității despre elementele destabilizatoare, huliganice, despre bețivanii și alte forțe externe care pun în pericol România socialistă. Ofițerilor adunați pe platou li s-a spus că trebuie să nu manifeste milă față de cei aflați în stradă și că trebuie să tragă în plin cu muniție adevărată, de război. Căpitanul Ilie Dicu va confirma și el faptul că dispozițiile comandanților superiori direcți, respectiv locotenent-colonelul Florian Caba, au fost extrem de clare: oprirea manifestațiilor cu orice preț. „*Dacă trece vreunul de tine, te fac trădător de patrie!*”⁴⁰, i-a spus locotenent-colonelul Florian Caba căpitanului Ilie Dicu. Misiunea căpitanului Ilie Dicu era de a-i opri pe manifestații de la CUG. „*În conformitate cu ordinul dat de col. Lateș, în ziua de 20.12.1989, subunitatea formată din cele două plutoane cu 44 de militari în termen urma să o comand eu, astfel că în ziua de 21.12.1989, când tot prin col. Lateș am primit ordin de deplasare în orașul Cluj, eu m-am dus întâi cu subunitatea și am luat dispozitiv în intersecția Moșilor, Clinicilor, Coșbuc și străzile adiacente, iar subunitatea a cărui*

³⁹ Victor Eugen Mihai Lungu, Tit-Liviu Domșa, *op. cit.*, p. 257.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 260.

*comandant era căpitanul Carp Dando, s-a deplasat în Piața Libertății, primind ordin de dispunere prin maiorul Șandru Vasile, ordin transmis tot de colonelul Lateș. Sarcina dispozitivului pe care îl conduceam eu, cum de altfel și a celui alt dispozitiv, era să interzică accesul sau afluirea coloanelor spre centru orașului*⁴¹, avea să mărturisească maiorul Valeriu Burtea.

Trebuie menționat faptul că în jurul orei 14.40 s-a auzit în rețeaua radio a primului-secretar Ioachim Moga o solicitare a generalului-maior Ion Șerbănoiu, privind necesitatea ca Armata să iasă cât mai repede în stradă deoarece situația părea să scape de sub control. Totodată, maiorul Gheorghe Indrecan menționează în depozițiile sale faptul că superiorii săi aveau o hartă pe care erau consemnate misiunile tuturor unităților din garnizoana Florești. În pofida multor mărturii care se completează și contrazic, în același timp, privind responsabilitatea conducerii acțiunii de reprimare, este cert că subunitățile MApN scoase în stradă cu 300 cartușe/militar muniție de război trebuiau să stopeze afluxul de manifestanți către instituțiile de partid și de stat din Cluj-Napoca. Militarii au ajuns în Piața Libertății la ora 15.30 și la ora 15.47 s-a auzit primul foc de armă.

Totodată, unitățile Ministerului de Interne au trecut la executarea prevederilor din Ordinul nr. 02600 din 1988 și au început să conlucreze cu Armata în blocarea manifestanților. Batalionul de Securitate din Cluj-Napoca a realizat închiderea străzii Podgoriei în dreptul Fabricii Terapia, apoi a sprijinit subunitățile MApN din Piața Libertății, începând cu ora 15.45. Totodată, două plutoane de intervenție de la Batalionul de Securitate au fost trimise pentru întărirea plutonului de intervenție al Miliției care încerca să oprească sau să devieze coloana de manifestanți de la CUG și Fabrica de Oxigen. În mărturiile de după 1990 ale cadrelor cu funcții de conducere din aparatul Ministerului de Interne din Cluj-Napoca se va invoca mereu prezența unor elemente turbulente, bețivani sau țigani care ar fi pus în pericol liniștea publică și transportul în comun. Intervenția în forță a cadrelor Ministerului de Interne ar fi fost determinată de o astfel de situație, însă mărturiile celor care au participat la manifestațiile din ziua de 21 decembrie 1989 contrazic o astfel de situație.

„Nu trageți, suntem frații voștri! Nu trageți!”

În zona centrală a Clujului, respectiv Piața Libertății, un grup de șapte cetățeni⁴² încercau să organizeze un miting de solidaritate cu revoltații

⁴¹ *Ibidem*, p. 260 – 261.

⁴² Gheorghe Pastor, Călin Nemeș, Ionică Rogozan, Radu Negru, Mircea Vasian, Ghiță Toșa și Traian Petrișor.

din București și Timișoara. În jurul orei 14.45 va avea loc reunirea celor șapte cetățeni care doreau să organizeze o manifestație împotriva regimului Ceaușescu. **„Eram așezați în fața Băncii Naționale vis-à-vis (...) grupul număra acum aproximativ 25 – 30 de persoane. Cineva a început să cânte «Deșteaptă-te române», imediat și ceilalți dar după primele două versuri ne-am oprit. Nu mai știam restul strofelor, așa că am început să cântăm «Hai să dăm mână cu mână» (Hora Unirii) dar după primele versuri am renunțat. În tot acest timp trotuarele din fața Bibliotecii Universității și Agenției de Voiaj CFR s-au umplut de cetățeni care se uitau la noi. Sesizând că suntem puțini i-am chemat să vină la noi; unii au motivat «că au familie și copii de crescut»⁴³, mărturisirea Gheorghe Pastor.**

Inițiatorii protestului vor încerca să oprească circulația dinspre Hotelul Continental înspre Piața Avram Iancu și vor invada carosabilul. În contextul unei altercații verbale cu o doamnă nemulțumită de comportamentul acestor cetățeni, precum și al indiferenței unui milițian care traversa strada, actorul Călin Nemeș avea să strige către acea „tovarășă” și acel milițian: „*Trageți în noi ca în Timișoara*”⁴⁴. Manifestanții vor încerca să blocheze traficul de mașini, iar Călin Nemeș se va urca, totuși, pe o mașină de unde îi va îmbărbăta pe manifestanți și va scanda lozinci de susținere a Timișoarei și împotriva regimului Ceaușescu. La scurt timp, la intersecția străzilor Napoca și Universității apare o subunitate militară, care este huiduită de cetățenii care scandează în același timp: „*Nu trageți, suntem frații voștri! Nu trageți!*”. Apariția subunităților MAPN a provocat stupeoare. Demonstrații vor mărturisi, peste ani, că erau convingși de faptul că cei de la Securitate și Miliție urmau să intervină brutal asupra lor. **„La ora 15.40, plutoanele 1, 2 și 3 au ajuns în Piața Libertății, iar după debarcare, grupa II și grupa III din cadrul plutonului 1, conduse de caporalul Fieraru Dumitru și caporalul Mailat Ioan, sub comanda căpitanului Carp Dando, s-au deplasat spre intersecția strada Universității cu strada Napoca, în fața hotelului Continental. În această intersecție, militarii din grupa a II-a s-au desfășurat în trăgători, iar la circa 10 metri de ei, spre strada Napoca, s-a desfășurat grupa a III-a. Împreună cu militarii din grupa a II-a a rămas și căpitanul Carp Dando care, însă, de la coborârea din autovehicul și-a scos pistolul din toc, ținându-l în mână dreaptă**”⁴⁵, se consemnează în referatul Procuraturii Militare din martie 1990.

Călin Nemeș se îndreaptă către lanțul de militari și își scoate cămașa pentru a demonstra că nu este înarmat și, totodată, va striga: „*Trageți! Hai,*

⁴³ Victor Eugen Mihai Lungu, Tit-Liviu Domșa, *op. cit.*, p. 284.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 285.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 289.

trageți! Ce mai așteptați!”. În timpul altercației cu căpitanul Carp Dando, comandantul subunității MAPN din zonă, actorul Călin Nemeș este rănit prin împușcare. Militarii deschid focul și sunt uciși primii opt manifestanți și răniți alți trei oameni. **„Declarațiile martorilor audiați în cauză, ale militarilor din grupa a II-a și din grupa a III-a din cadrul plutonului 1 comandat de căpitanul Carp Dando, ca și declarațiile persoanelor vătămate, probează ordinul de tragere dat de căpitanul Carp Dando, fără a ordona somațiile regulamentare, focul de avertisment și focul la picioare”**⁴⁶, consemnează procurorii militari. După încetarea focului, accesul ambulanțelor care vor încerca să ridice răniții va fi împiedicat de către militari⁴⁷. Uimiți și speriați, o parte dintre manifestanți se răspândesc în municipiul Cluj-Napoca. Cei rămași pe loc încearcă să dialogheze cu comandanții, cerându-le să nu mai ordone deschiderea focului. În zona hotelului *Continental* manifestanții vor intra în dialog cu militarii, scandând: *„Plecați, plecați în cazarmă!”*. În dreptul Catedralei Catolice, căpitanul Iacob Gheorghe va lua pistolul-mitralieră al unui militar din barajul Ministerului de Interne și va trage la bordură. În consecință, va fi ucis Ioan Sabău și rănite cinci persoane. În urma incidentelor din Piața Libertății (azi Piața Unirii) au fost ucise 13 persoane: 1) *Lucian Mățiș*; 2) *Horia Pedestru*; 3) *Jurja Sorinel Dorinel*; 4) *Szabo Attila*; 5) *Tamas Burgya Iosif*; 6) *Țiclete Mihai Călin*; 7) *Sabău Ioan*; 8) *Merca Aurel*; 9) *Cristurean Rodica*; 10) *Cioară Viorel*; 11) *Borbely Istvan*; 12) *Marin Vergică*; 13) *Egyedi Imre*.

Totodată, coloanele de demonstranți (aproximativ 1.000 de persoane) care veneau de la CUG aveau să depășească relativ ușor barajele făcute de către subunitățile din cadrul Miliției și al Trupelor de Securitate, fără incidente grave între ambele părți, îndreptându-se spre Gara CFR Cluj-Napoca cu speranța că muncitorii de la Fabrica „16 Februarie” li se vor alătura. Ajunsă în fața restaurantului „Metropol”, coloana va fi blocată la trecerea de peste Someș de către subunitatea MAPN de la UM 01278 (Someșeni) condusă de către căpitanul Ilie Dicu. **„Pentru ca să opresc coloana de demonstranți, când aceasta se afla la aproximativ 100 – 150 m, personal am strigat «Stai, stai că trag», făcând câțiva pași în fața militarilor, după care tot dispozitivul a executat foc de avertisment în plan vertical”**⁴⁸, avea să declare căpitanul Ilie Dicu după Decembrie 1989. Martorii prezenți la fața locului vor confirma că după prima salvă de avertisment, militarii comandați de căpitanul Ilie Dicu au deschis focul în plin. Au fost uciși: 1) *Ciorțea Emil*; 2) *Inclezan Ioan* și 3) *Pop Teodor*. Totodată, au fost rănite zece persoane. Totul s-a petrecut în jurul orei 16.30.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 294 – 295.

⁴⁷ Trebuie menționat faptul că în rechizitoriul Procuraturii Militare din 29 mai 1998, referirile la această atitudine a militarilor MAPN au dispărut.

⁴⁸ Victor Eugen Mihai Lungu, Tit-Liviu Domșa, *op. cit.*, p. 427.

În dreptul Fabricii de Bere, în intervalul de timp 18.00 – 18.15 și 21.30 – 22.00, subunitățile MApN de la UM 01215 (Florești), aflate sub comanda maiorilor Valeriu Burtea și Ioan Laurențiu Cocan, vor opri prin foc de avertisment și foc de armă direct coloanele de demonstranți care veneau din cartierul Mănăștur. Vor fi rănite 15 persoane și ucise nouă, respectiv: 1) *Borș Grigore*; 2) *Vălean Ioan*; 3) *Chira Ioan*; 4) *Mișan Luminița Corina*; 5) *Ballai Zoltan Csaba*; 6) *Nașc Gh. Adrian*; 7) *Szabo Ștefan*; 8) *Smical Adrian Dinu* și 9) *Pop Alexandru*.

În Piața Mărăști din Cluj-Napoca se scandează lozinci anti-Ceaușescu, se cere libertate și democrație. Concomitent, manifestații (și cetățenii din blocurile din zonă) aruncă asupra militarilor din dispozitiv cu pietre, sticle, borcane etc. Aceștia execută foc de avertisment, însă atacurile asupra lor nu încetează. Va fi ucis Ioan Rusu și alți cinci demonstranți vor fi răniți. Dispozitivul militar a fost condus de către colonelul Gheorghe Timiș. În total, în cursul represiunii din ziua de 21 decembrie 1989, au fost uciși 26 de cetățeni.

„Cazul Hetea”

În cursul evenimentelor din zona Fabricii de Bere se va produce acțiunea de nesupunere la ordinele de represiune a locotenentului-major de artilerie Ionel Marian Hetea de la UM 01215 (Florești). În contextul intrării în dispozitivul de represiune, locotenentul-major Ionel Marian Hetea a primit comanda a opt militari în termen, înarmați cu câte 300 de cartușe de război, deși erau nepregătiți pentru astfel de misiuni. Grupa lui a fost poziționată vizavi de Fabrica de Bere, pe strada Moșilor, principala arteră care făcea legătura între cel mai mare cartier muncitoresc, Mănăștur, și centrul orașului. Militarii comandați de către locotenentul-major Ionel Marian Hetea erau primii care ar fi dat piept cu manifestații. Misiunea lor era să oprească „huliganii” să ajungă în centrul orașului, dar și să-i blocheze pe studenți să coboare pe strada Mărginașă, arteră care mergea din complexul Hașdeu și până în zona Fabricii de Bere. La ora 15.40 s-au auzit primele focuri de armă din Piața Libertății. **„Rezonanța era atât de diabolică încât aveam senzația că se trage la 50 de metri de mine. Troleibuzele au fost oprite, iar pe lângă noi treceau oameni care veneau din centru și mergeau spre Mănăștur. Unii se uitau la noi cu spaimă, alții cu reproș”**⁴⁹, va mărturisi peste ani cpt. (rtr.) Ionel Marian Hetea.

Aflând de la o cunoștință, aflată în drum spre casă, că Armata trage în oameni în Piața Libertății, locotenentul-major Ionel Marian Hetea a fost

⁴⁹ Remus Florescu, *Povestea locotententului clujean care a refuzat să ucidă la Revoluție: „Le-am spus militarilor: indiferent de situație, nu vom trage în oameni”* pe <https://adevarul.ro/stiri-locale/cluj-napoca/povestea-locotententului-clujean-care-a-refuzat-sa-1587933.html>, accesat pe 22 noiembrie 2023.

uluit. În acel moment, locotenentul-major Hetea a decis să-și ducă militarii pe o stradă lăturalnică astfel încât să nu fie văzuți de pe artera principală: „**Acolo am stat de vorbă pe îndelete cu militarii. Le-am spus că suntem într-o situația delicată, dar indiferent de situația în care vor fi puși, un lucru să fie clar: «Nu vom trage în oameni»**”⁵⁰, mărturisește cpt. (rtr.) Ionel Marian Hetea.

La un moment dat, de la o poartă apare un om care îl întreabă speriat dacă are ordin să tragă în oameni, cetățeanul fiind speriat de faptul că soția lui nu se întorsese de la serviciu. În urma dialogului, locotenentul-major Ionel Marian Hetea reușește să-l convingă să-i permită accesul la postul de radio și astfel află de la Radio Europa Liberă că în toată țara sunt proteste. În timp ce ieșise afară pentru a reconfirma militarilor ordinul de-a nu trage în oameni, un alt vecin de pe stradă, care tăiașe porcul, venea spre ei cu o farfurie cu jumări și o franzeluță: „*I-am lăsat pe militari să mânânce și l-am rugat pe om să ne primească în curtea lui. Avea o poartă din fier, înaltă, fără vizibilitate din stradă. În jurul orei 16.30, dinspre cartierul Mănăștur se aude vuietul unei mari mulțimi de oameni care strigau: «Doina Cornea», «Jos Ceaușescu», «Jos comunismul». Înaintarea mulțimii este oprită de focuri de armă. Încremenesc. Nu-i posibil așa ceva. Regret amarnic că m-am făcut ofițer în Armată. Aud lumea cum se adăpostește de gloanțe urcând pe strada Mărginașă. Ce se întâmplă dacă nu intram în curte părăsind dispozitivul?*”⁵¹, își amintește cpt. (rtr.) Ionel Marian Hetea.

În jurul orei 23.00, locotenentul-major Ionel Marian Hetea a coborât cu oamenii săi pe strada Moșilor, în zona Fabricii de Bere. Comandatul UM 01215, maiorul Valeriu Burtea, îl amenință cu Curtea Marțială pentru părăsirea dispozitivului în caz de război și îi ordonă să preia comanda întregului dispozitiv. Locotenentul-major Ionel Marian Hetea va cere ca nimeni să nu mai tragă, în condițiile în care se auzea vuietul mulțimii care venea din Mănăștur. La vederea militarilor, manifestații se opresc la câteva sute de metri distanță. „**La un moment dat, un grup de câteva persoane se desprinde și înaintează spre noi. În acel moment, merg singur, cu mâinile ridicate, spre ei. Mă gândeam că astfel soldații nu vor trage. Rămân toți uluiți. Scandările încetează. Cei din grup, văzând că au cu cine discuta mă roagă să primim o delegație pentru discuții. Li se citea pe chip hotărârea și pot să declar că nu miroseau a alcool cum s-a zvonit**”⁵², va declara Ionel Marian Hetea.

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

Reîntors în dispozitivul militar, locotenentul-major Ionel Marian Hetea află că maiorul Valeriu Burtea nu vrea să negocieze și, surprinzător, maiorul Ioan Laurențiu Cocan începe să tragă după un cetățean. În acel moment, locotenentul-major Ionel Marian Hetea cere să părăsească misiunea. Maiorul Valeriu Burtea îi va permite să părăsească dispozitivul militar. În dimineața zilei de 22 decembrie 1989, locotenentul-major Ionel Marian Hetea nu a mai fost angrenat în alte misiuni. Înalta Curtea de Casație și Justiție l-a dat exemplu în sentința din 2006 privind Revoluția Română din Decembrie 1989 din Cluj-Napoca: **„Împușcarea victimelor putea fi evitată, prin recurgerea la manevre de deplasare a trupelor pe străzi lăturalnice, așa cum a procedat locotenentul-major Hetea Marian”**⁵³. În anii '90, Ionel Marian Hetea a trecut în rezervă cu gradul de căpitan. **„Evenimentele care au urmat în societate în general și în Armată în special m-au făcut să iau decizia de a părăsi Armata. Nu a avut legătură cu ce s-a întâmplat la Revoluție. Rămân convins însă, chiar dacă suportam consecințele grave cu care fusesem amenințat, că nu am făcut decât să-mi onorez calitatea de om”**⁵⁴, concluzionează Ionel Marian Hetea.

Concluzii

Unitățile MAPN și ale Ministerului de Interne vor fi retrase în cazărmi în jurul orei 24.00 din seara zilei de 21 decembrie 1989. În cursul zilei de 22 decembrie 1989, clujenii vor fi din nou în stradă, protestând împotriva dictatorului Ceaușescu și vor lua cu asalt centrele de putere ale PCR la aflarea veștii că Nicolae Ceaușescu a fugit. O delegație de manifestanți o vor aduce de acasă pe dizidenta Doina Cornea. De pe treptele Teatrului Național, Doina Cornea va vorbi mulțimii despre importanța doborârii regimului comunist și-a lui Nicolae Ceaușescu. Mulțimea scandează lozinci anticeaușiste și anticomuniste.

Comitetul Județean de Partid din Cluj-Napoca va fi luat cu asalt de către clujeni. Primul-secretar Ioachim Moga va plânge în fața mulțimii, iar manifestanții vor constitui un Comitet de Conducere (actorul Dorel Vișan - președinte și Doina Cornea - președinte de onoare) și iau măsuri concrete pentru buna desfășurare a activităților economice, sociale, administrative etc. din oraș. La Librăria Universității se scandează: „Jos Ceaușescu!”, „Jos dictatorul!”, „Moarte criminalilor!” și se cântă „Deșteaptă-te Române!”. La solicitarea actorului Dorel Vișan, generalul-colonel Iulian Topliceanu va veni la sediul fostului Comitet Județean de Partid și va da asigurări mulțimii că Armata nu va mai trage.

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem.*

Evenimentele petrecute în perioada 21 – 22 decembrie 1989 în municipiul Cluj-Napoca relevă încremenirea unui sistem și neputința lui de-a accepta realitățile aflate în profundă transformare politică, economică și socială în spațiul Europei Centrale și de Est. Armata, în întregul ei, ca instituție, cu precădere Armata a IV-a, a fost pusă într-o situație de neimaginat și netratată în regulamentele militare: să tragă în propriul popor la ordinele activului de partid și de stat. Confrunțați cu o lipsă de informații privind desfășurarea reală a evenimentelor din România și de la granițele sale, comandanții Armatei a IV-a au rămas militari, fideli până la capăt jurământului militar, au executat ordinele întocmai și la timp. „Cazul Hetea” este o excepție de la regulă.

În anii '90, încercarea de-a bloca aflarea adevărului și stabilirea răspunderilor privind cele petrecute în Cluj-Napoca în zilele de 21 – 22 decembrie 1989 nu onorează pe cei care au trecut, în final, de partea poporului revoltat. Răspunderile stabilite de către instanțele de judecată par să facă dreptate⁵⁵, însă rămân morții și răniții care nu vor putea accepta că Armata poporului a fost, totuși, indiferent de conjunctură, atât de incapabilă în a se adapta noilor realități istorice.

Bibliografie selectivă:

1. ARACHELIAN, Vartan, *În fața dumneavoastră. Revoluția și personajele sale*, București, Editura Nemira, 1998;
2. BUGA, Vasile, *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice. 1965 – 1989*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2014;
3. BANU, Florian, „Amorsarea” *Revoluției. România anilor ,80 văzută prin ochii Securității*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012;
4. CODRESCU, Costache (coordonator), *Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989. Studiu documentar*, Ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Militară, 1998;

⁵⁵ În conformitate cu Decizia nr. 121/20.03.2006 a Înaltei Curți de Casație și Justiție: 1) Ioachim Moga, fost prim-secretar al CJP Cluj, a fost condamnat la opt ani de închisoare și cinci ani de interdicere a unor drepturi civile; 2) generalul-colonel (r) Iulia Topliceanu a fost condamnat la zece ani de închisoare și cinci ani de interdicere a unor drepturi civile; 3) colonel (r) Valeriu Burtea a fost condamnat la nouă ani de închisoare și trei ani de interdicere a unor drepturi civile; 4) locotenent-colonel (r) Ioan Laurențiu Cocan a fost condamnat la nouă ani de închisoare și trei ani de interdicere a unor drepturi civile; 5) fostul căpitan Ilie Dicu a fost condamnat la 15 ani de închisoare și zece ani de interdicere a unor drepturi civile.

5. CURTICEANU, Silviu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000;
6. DUȚU, Alesandru, *Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Craiova, Editura Sitech, 2010;
7. DOMENICO, Viorel, *De cealaltă parte a baricadei. Demnitari comuniști în Revoluția din Decembrie 1989*, București, Editura IRRD, 2012;
8. GRIGORIU, Alexandru, *Eroii martiri în statistici*, București, Editura IRRD, 2013;
9. GABANY, Anneli Ute, *Revoluția neterminată*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999;
10. MĂGUREANU, Virgil, STOENESCU, Alex Mihai, *De la regimul comunist la regimul Iliescu*, București, Editura RAO, 2008;
11. NICOLAESCU, Sergiu, *Cartea Revoluției Române. Decembrie 1989*, București, Editura Ion Cristoiu, 2000;
12. OȘCA, Alexandru, *Dincolo de Rubicon. 1989 – Timișoara – 1990*, Craiova, Editura Sitech, 2011;
13. PREDA, Dumitru, RETEGAN, Mihai, *1989. Principiul dominoului*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000;
14. SCURTU, Ioan, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, București, Editura Redacției Publicațiilor pentru străinătate, 2009;
15. TISMĂNEANU, Vladimir, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Iași, Editura Polirom, 1997;
16. VLAD, Constantin, *Diplomația Secolului XX*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2006.